

УДК 342.98

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473-2018-2-55-59>

С. В. Жуков, кандидат юридичних наук,
докторант Міжрегіональної Академії
управління персоналом

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ СУДДІВ

Досліджено сутність та значення принципу верховенства права в системі принципів адміністративно-правового забезпечення доброчесності суддів. Визначено особливості теоретичних підходів до сутності вказаного принципу. Зроблено висновок, що принцип верховенства права в системі принципів адміністративно-правового забезпечення доброчесності суддів визначає векторну спрямованість інших принципів, а також їх змістовне наповнення.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, доброчесність суддів, принцип верховенства права, загальні принципи, спеціальні принципи.

S. V. Zhukov. The principle of the rule of law in the system of principles of administrative and legal support integrity judges

The article is devoted to the analysis of the essence of the principle of the rule of law and its significance for the system of principles of administrative and legal support for the integrity of judges. The author notes that in the theory of administrative law, the most common is the division of principles into two groups: general and special. The first group of principles is based on the norms of the Constitution of Ukraine and the conceptual bases of activity common to all subjects (for example, the principle of legality). The second group of principles takes into account the special properties inherent in any kind of social activity. Such principles are based on the analysis of this activity and the special legislation that regulates it.

It is of interest that the general principles of various activities proposed by many scientists have much in common. They include, in particular, the principles of the rule of law, legality, objectivity and impartiality, respect for the rights, freedoms and legitimate interests of individuals and legal entities.

The author proposes a definition of the principles of administrative law ensuring the integrity of judges as enshrined in the Constitution and laws of Ukraine, the conceptual framework for determining their compliance with ethical standards of justice and the formation of a model of their desired behavior. The principle of the rule of law in the system of principles of administrative law ensuring the integrity of judges plays two main roles. This principle determines the vector orientation of other principles, determines their existence in this system, and also determines their meaningful content. It should be said that the principle of the rule of law always remains broader in its content than the totality of other principles, because it includes side aspects, concepts, paradigms, and ideas about the category of "integrity of judges". The author substantiates that the prospects for further research should include the study of the legal mechanism of the principle of the rule of law.

Key words: administrative and legal support, virtue of judges, principle of rule of law, general principles, special principles.

Постановка проблеми. Проблематика, пов'язана з дослідженням сутності та змісту принципів, має дуже велике значення для розвитку будь-якої сфери людської активності, оскільки розуміння засадничих положень є вектором розвитку, що визначає спрямованість змін щодо її вдосконалення. Сутність принципів адміністративно-правового забезпечення взагалі та принципів адміністративно-правового забезпечення доброчесності суддів зокрема залишається сьогодні недостатньо дослідженою. Принцип верховенства права, досить детально розглянутий стосовно умов правоохоронної діяльності, у контексті забезпечення

© С. В. Жуков, 2018

доброчесності суддів майже не розглядався. Зазначене не дозволяє створити міцне науково-методологічне підґрунтя для реформування судової системи і слугує підтвердженням актуальності та важливості теми цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості сутності та значення принципів у вітчизняній правовій науці вивчали: Л. В. Карабут, яка детально дослідила принцип публічності в кримінальному процесі України; А. М. Колодій, який розглянув у своїх роботах методологічні питання розвитку принципів права в їх системному зв'язку з конституційними нормами; В. І. Малюга, яким визначено особливості принципів організації та діяльності прокуратури України; І. Л. Невзоров, яким визначено теоретико-методологічні засади реалізації принципу законності; І. К. Полховська, яка висвітлила властивості конституційного принципу рівності людини і громадянина в Україні. У науці адміністративного права серед дослідників, які у своїх роботах визначили сутність та особливості принципів адміністративного права, варто назвати В. Б. Авер'янова, П. О. Баранчика, Т. О. Коломоєць, А. С. Кравцова, Р. С. Мельника, А. А. Пухтецьку. Водночас проблематика принципів адміністративно-правового забезпечення доброчесності суддів взагалі і питання, пов'язані з місцем у цій системі принципу верховенства права, ще чекають на своїх дослідників.

Мета статті – визначити сутність та значення принципу верховенства права в системі принципів адміністративно-правового забезпечення доброчесності суддів.

Виклад основного матеріалу. У Бангалорських принципах поведінки суддів, схвалених резолюцією Економічної та соціальної ради Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) від 27 липня 2006 р. № 2006/23, визначено, що чесність та непідкупність є необхідними умовами для належного виконання суддею його обов'язків. Суддя демонструє поведінку, бездоганну навіть з погляду стороннього спостерігача. Спосіб дій та поведінка судді мають підтримувати впевненість суспільства в чесності та непідкупності судових органів. Недостатньо просто чинити правосуддя, потрібно робити це відкрито для суспільства. Дотримання етичних норм, демонстрація дотримання етичних норм є невід'ємними частинами діяльності суддів. Суддя дотримується етичних норм, не допускає прояву некоректної поведінки під час здійснення будь-якої діяльності, що пов'язана з його посадою. Постійна увага з боку суспільства покладає на суддю обов'язок прийняти низку обмежень, незважаючи на те, що пересічному громадянину ці обов'язки могли б здатися обтяжливими, суддя приймає їх добровільно й охоче. Поведінка судді має відповідати високому статусу його посади [1].

З огляду на зазначене, важливо створити класифікацію принципів адміністративно-правового забезпечення доброчесності суддів, яка містила б засадничі положення, що можуть бути використані в процесі реформування судової системи. З огляду на наявність у правовій науці взагалі та в науці адміністративного права зокрема багатьох систем, структур та класифікацій принципів, вироблених для різних видів людської діяльності, зокрема у сфері правореалізації та правозастосування, хотілося б сказати таке. На нашу думку, цінність будь-якої класифікації зростає, коли її використання можливо не лише в окремо взятих умовах, коли таке використання має не одиничний характер, а передбачає застосування в схожих ситуаціях, оскільки базується на теоретико-методологічному підґрунті, яке поділяють й інші дослідники. Як справедливо зазначає О. Я. Баєв, кажучи про важливу роль обґрунтованої класифікації в науковому дослідженні, вона є його необхідною передумовою, а іноді і суттєвою змістовною частиною, яка має самостійну наукову цінність. Класифікація приводить знання про об'єкт дослідження в певну логічну систему, обґрунтованість якої дозволяє найбільш доцільно застосовувати отримані знання на практиці і використовувати системний підхід у подальшому вивченні [2, с. 71]. М. В. Стояновський вказує, що цінність класифікації як гносеологічної категорії виявляється в тому, що вона базується на системному підході та структурному баченні

явища, що вивчається [3, с. 43]. Отже, системність та структурність результатів дослідження будуть значною мірою залежати від правильно обраних підстав для класифікації («правильною» ми вважаємо відповідність такого вибору загальним правилам логіки та можливість скористатися такою класифікацією для дослідження інших явищ, процесів у межах певної теоретико-методологічної бази).

У теорії адміністративного права найбільш поширений розподіл принципів на дві групи: загальні та спеціальні. Перші зазвичай ґрунтуються на нормах Конституції України і спільних для всіх суб'єктів суспільних відносин концептуальних засад діяльності (наприклад, охоплених змістом принципу законності). Друга група принципів враховує те особливе, що притаманно будь-якому виду суспільної активності, базується на аналізі цієї діяльності, спеціальному законодавстві, яке її регулює. Так, наприклад, В. Ф. Муцко щодо цього зауважує: «Зрозумілим видається те, що здійснення адміністративно-правового регулювання характеризується наявністю двох груп принципів: загальних і спеціальних. Якщо до загальних принципів відносяться основоположні засади здійснення державно-владного в більшості сфер суспільних відносин (в економіці, соціально-культурній, екологічній, державно-політичній та інших сферах функціонування суспільства), то спеціальні принципи визначають підвалини здійснення адміністративно-правового регулювання в кожній зі сфер по-різному. Це зумовлено наявністю цілої низки відмінностей, що характеризують кожну сферу суспільного буття. Саме спеціальні принципи адміністративно-правового регулювання відображають особливості функціонування органів державної влади для досягнення конкретної мети. Водночас загальні принципи є визначальними і зумовлюють спеціальні» [4, с. 153].

Цікаво, що запропоновані вченими загальні принципи різних видів діяльності мають багато спільного. До них, зокрема, належать принципи верховенства права, законності, об'єктивності та неупередженості, дотримання прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, незалежності.

Принцип верховенства права закріплено в ст. 8 Конституції України. Конституція України має найвищу чинність. Закони й інші нормативно-правові акти ухвалюються на основі Конституції України і мають відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду по захист конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [5]. У наукових джерелах зазначено, що еволюція принципу верховенства права достатньо тривала в часі. Зміст цього принципу зазнав змін – від тези вузького доктринального змісту, яка не мала правозастосовчого значення, до одного з основоположних принципів двох найбільш поширених у світі правових систем: романо-германської й англо-американської. Україна як представник романо-германської правової системи не є винятком. В адміністративному судочинстві принцип верховенства права є: а) за закріпленням: водночас і загальноправовий, і міжгалузевий, і галузевий; б) за поширеністю (застосуванням): водночас загальноправовий та галузевий (щодо адміністративного судочинства); в) за цільовою спрямованістю: водночас організаційно-функціональний та функціональний; за способом закріплення: писаний [6, с. 294].

На нашу думку, цікавим є авторський підхід до опису сутності верховенства права. Не зовсім зрозумілою здається тавтологія, пов'язана з дублюванням ознак поширеності та закріплення вказаного принципу. Однак методологічний підхід, за якого не просто описується принцип, а й виокремлюються певні його ознаки, здається нам вельми корисним для розуміння сутності досліджуваних принципів.

Виходячи із цієї ж структурної схеми, принцип законності буде мати спільні риси із принципом верховенства права: за закріпленням він також буде водночас і загальноправовим, і міжгалузевим, і галузевим; так само за поширеністю він буде мати якості і загальноправо-

вого, і галузевого, за цільовою спрямованістю також буде водночас організаційно-функціональним та функціональним. За способом закріплення він також буде писаним, з тією лише відмінністю, що він закріплений не в прямій вказівці на його наявність і зміст в Конституції України, а в законах України, які регламентують діяльність суддів. Хоча не можна не визнати деякої хаотичності правового закріплення принципу законності саме в аспекті адміністративно-правового забезпечення доброчесності суддів. Так, у ст. ст. 56, 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» категорія «законність» вживається в аспекті доброчесності суддів лише щодо обов'язку судді підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку із проходженням кваліфікаційного оцінювання або порядком дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді, а також такої підстави для дисциплінарної відповідальності, як допущення суддею недоброчесної поведінки, зокрема, здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна [7]. Головними умовами втілення принципу законності в площину практичної діяльності є наявність розгалуженої системи законодавства, яка об'єктивно віддзеркалює особливості суспільних відносин у цій сфері [8, с. 16].

Принцип верховенства права зумовлює наявність у системі принципів адміністративно-правового забезпечення доброчесності суддів принципу об'єктивності та неупередженості та змістовну наповненість цього принципу. Заслуговує на увагу те, що в ч. 1 ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і об'єктивність, і неупередженість є вимогами до здійснення правосуддя, які включені до тексту присяги судді: «Я (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя» [7]. З огляду на вказане, постає питання: чи є всі зазначені в присязі вимоги такими, що становлять зміст принципів адміністративно-правового забезпечення доброчесності? Вважаємо, що ні. Деякі із вказаних категорій (наприклад, «кваліфіковано»), на нашу думку, не охоплюються ні змістом поняття «доброчесність», ні предметом адміністративного права (так, ми вважаємо, що для вирішення рівня кваліфікованості судді господарського суду, наприклад, не можна не користуватися предметно-понятійним апаратом господарського судочинства).

Принцип дотримання прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб також зумовлений вимогою панування права в усіх сферах суспільних відносин. Як і принцип верховенства права, він за закріпленням є і загальноправовим, і міжгалузевим, і галузевим; за поширеністю він буде мати якості і загальноправового, і галузевого, за цільовою спрямованістю також є організаційно-функціональним та функціональним, а за способом закріплення він є писаним. У ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом [7]. Чи можуть ці положення поширюватися не лише на діяльність судді, а й на адміністративно-правове забезпечення його доброчесності? Вважаємо, що так, оскільки суддя також може виступати носієм прав, свобод та інтересів, що можуть бути порушені в разі неправомірного визначення його недоброчесним.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На підставі вищезазначеного можна запропонувати дефініцію принципів адміністративно-пра-

вового забезпечення доброчесності суддів як закріплених у Конституції та законах України концептуальних засад визначення їх відповідності етичним стандартам здійснення правосуддя та формування моделі їх бажаної поведінки, яка відповідає поставленим перед ними завданням. Принцип верховенства права в системі принципів адміністративно-правового забезпечення доброчесності суддів відіграє дві основні ролі – він визначає векторну спрямованість інших принципів, детермінує їх існування в цій системі, а також визначає їхнє змістовне наповнення, виступаючи своєрідним метапринципом. Варто сказати, що принцип верховенства права завжди залишатиметься ширше за своїм змістом, ніж сукупність інших принципів, оскільки охоплює не лише основані на законі постулати, а й ідеї, концепції, парадигми, уявлення щодо категорії «доброчесність суддів».

Напрямами подальших наукових розвідок мають стати визначення шляхів реалізації принципу верховенства права в адміністративно-правовому механізмі забезпечення доброчесності суддів.

Список використаних джерел:

1. Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та соціальної ради ООН від 27 липня 2006 р. № 2006/23. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67.
2. Баев О. Я. Тактика следственных действий: учебн. пособ. Воронеж, 1995. 224 с.
3. Стояновский М. В. Классификационный подход в криминалистической науке и практике (на примере криминалистической тактики). М.: Юрлитинформ, 2010. 160 с.
4. Муцко В. Ф. Генезис адміністративно-правового регулювання безпеки дорожнього руху в ХХ ст. Кримський юридичний вісник. 2011. № 1. (11). С. 152–159.
5. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Рибченко А. О. Принцип верховенства права та специфіка його реалізації в адміністративному судочинстві. Право та управління. 2011. № 2. С. 292–296. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/prtup/2011_2/zmist.html.
7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
8. Митний кодекс України: наук.-практ. коментар / А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний, Р. А. Калюжний та ін. К.: Всеукр. асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 757 с.